

Деконструкція расової гомогенності у романі Ч. Н. Едічі «Американа»

Стаття сфокусована на расовій та класовій ідентичності у романі Чімаманди Нгозі Едічі «Американа». Зокрема проаналізовано змалювання чорношкірих іммігрантів, які приїжджають до США з різних африканських країн. Їхній досвід життя в Новому світі ускладнений реаліями расового розподілу. Використовуючи насамперед герменевтичний, а також контекстуальний, пообразний та інші методи для характеристики різних рівнів твору, вдалося отримати результати дослідження.

Не зважаючи на культурні та історичні відмінності, які існують між чорношкірими, народженими в США, і тими, які прибувають туди сьогодні, їх усіх сприймають як одну гомогенну колективну ідентичність. У романі нігерійсько-американської письменниці описано спротив і когнітивний дисонанс новоприбульців, які мають темний колір шкіри, але водночас не поділяють із нащадками рабів досвід рабства, сегрегації чи расизму. Реалії упослідження людей за расовою приналежністю стають для чорношкірих іммігрантів гіркою реальністю. Ставлення представників білої раси до чужинців, з Африки чи Південної Америки, уґрунтовано на стереотипах не лише щодо іммігрантів, а й щодо чорношкірих. Відбувається екстраполяція уявлення про афро-американців на людей з темною шкірою загалом. Це своєю чергою спричинює і класову стереотипізацію, оскільки традиційно в американському суспільстві чорношкірі прописані у клас бідних. Расова та класова чутливість впливає на життя іммігрантів не лише у США, а й Великій Британії. У творі Ч. Н. Едічі зіставляються реалії раси та класу у парадигмі цих двох країн.

У висновках зазначено, що категоризація людей та їх прописування у конкретні групи вимагає від них дотримання певних поведінкових стереотипів і наслідування смаків. В аналізованому романі йдеться про спротив головних персонажів відповідати стандартам колективностей, до яких їх імперативно залучають. Така інтерпеляція позбавляє їх індивідуального вибору та не дає самовиразитися.

Ключові слова: расова (не)гомогенність, Ч. Н. Едічі, роман «Американа», класова приналежність, ідентичність.

Вступ

Роман Чімаманди Нгозі Едічі «Американа», опублікований 2013 року, отримав широкий читацький резонанс та низку премій.

Головна сюжетна лінія твору сконцентрована на долі двох молодих нігерійців – Іфемелу і Обінзі. Народжені у Нігерії вони з дитинства мріяли покинути рідний край, бо як й інші нігерійці виростили під впливом стереотипів про красиве життя у США чи Великій Британії. У зв'язку зі складною політичною й економічною ситуацією на батьківщині вони зрештою потрапляють до омріяних західних країн. Детальний опис до-міграційного етапу їхнього життя в Нігерії слугує не лише поясненням причин вимушеного переїзду персонажів, а й культурним і соціальним контекстом, що дає уявлення про далеку для західного реципієнта африканську країну.

Офіційне здобуття незалежності Нігерії від Британії у 1960-х роках не означало звільнення від колонізованої свідомості, від комплексів, які були сформовані під час тривалого панування імперії. Звідси, багато нігерійців все ще навіть сьогодні продовжують вважати свою культуру менш вартісною, аніж західну. У романі описано настійливе бажання молоді виїхати за кордон за будь-яку ціну. Багаті можуть дозволити собі купити паспорти інших заможних країн, натомість бідні змушені виїжджати по тимчасових візах і поповнювати ряди нелегальних іммігрантів. Проте і перші, і другі з усіх сил намагаються залишити африканський континент. Ідея багатого світу, сформована рекламою, фільмами, музичними кліпами, індустрією моди і телевізійними шоу, вабить і убогих, і заможних.

З поширенням глобалізації американська масова культура і стандарти замінили британську постколоніальну інфраструктуру. Тому молоді нігерійці, на відміну від своїх батьків, міряють усе американськими мірками і намагаються якнайбільше дізнатися про спосіб і стиль життя в США. Очевидне тут заміщення наративу однієї імперії (Британської) іншою (США). Так, безмежне захоплення Обінзі усім американським протиставляється британським смакам його матері, яка строго дотримується британської англійської, перечитує двічі на рік роман Грема Гріна «Суть справи» (Adichie, 2013: 84). Водночас в її окремих реакціях і настановах відчутне критичне ставлення до імперської влади. Наприклад, при першій зустрічі з Іфемелу вона зауважує: *«Чи Обінзі розповідав тобі, що я перекладаю іноді. З французької. А загалом я викладаю літературу в університеті, до речі не англійську літературу, а літератури, написані англійською мовою, а переклад – моє хобі»* (Adichie, 2013: 83). Тим часом її син поглинутий американською медійною

культурою: «Він (Обінзі – С.Ч.) вільно орієнтувався в закордонних новинках, особливо американських. Усі дивилися американські фільми і передавали із рук в руки пожовтілі американські журнали, але лише він знав деталі життя американських президентів, які керували державою сто років тому. Усі дивилися американські шоу, але він знав, що Ліза Боне покидає “Шоу Козбі” і буде зніматися в фільмі “Серце янгола”. Він знав про величезні борги Вілла Сміта перед тим, як він прийшов у комедійний серіал “Принц із Беверлі-Гіллз”. “Ти виглядаєш, наче справжня чорношкіра американка” – це був його найкращий комплімент, який він казав, коли вона (Іфемелу. – С. Ч.) одягала красиве плаття, або заплітала волосся у товсті косички. Мангеттен був зенітом для нього. Він часто скаржився: “Шкода, що тут не Мангеттен” або ж радив: “Поїдь на Мангеттен, то й дізнаєшся, як усе має бути”» (Adichie, 2013: 80 – 81).

Після прибуття до західного світу головні персонажі роману «Американа» раптом усвідомлюють, що їхні уявлення про демократію і нові можливості далекі від реальності. Незалежно від країни походження, освіти чи матеріального становища усі чорношкірі іммігранти автоматично залучаються до категорії колективної ідентичності афро-американців. Історичними й суспільними маркерами для якої є рабство, сегрегація, рух за громадянські права, расистська політика та прихований расизм. Усі ці реалії минулого і сучасного становлять для чорношкірих американців спільний історичний досвід, який вони розділяють і який поєднує їх в одну колективність. Варто зазначити, що часто такий досвід вимагає від них певних поведінкових кодів чи реагування. З іншого боку, саме він легітимізує їхню приналежність і визначає їхній статус у мультикультурному світі. Як зазначають Метт Рей та Анналі Невітц, «доступ / прийняття до мультикультурної спільноти вимагає від групи певного досвіду суспільної віктимізації» (Wray & Newitz, 1997: 5). Відповідно, у мультикультурному просторі США афро-американці займають нішу для тих, які постраждали від рабовласницької системи та расизму, і крім цього приречені завжди бути бідними та злими на білих. Загалом стереотипізація колективностей у контексті політики толерантності та мультикультуралізму дає змогу управляти великими масами людей. Е. Балібар підкреслює: «Категорія ‘маси’ (чи ‘загалу’) сама по собі не є нейтральною, а прямо пов’язана з процесами

натуралізації та расовізації суспільного» (Balibar & Wallerstein, 1991: 18).

Мета цієї статті проаналізувати спротив головних персонажів роману «Американка» їхній інтерпеляції до колективностей раси чи класу. Це своєю чергою дає підстави для виявлення сконструйованості та штучності цих категорій, як таких, що допомагають маніпулювати окремими групами і нав'язувати їм певні поведінкові моделі.

Методи дослідження

У статті використано метод аналізу та синтезу для характеристики теоретичних праць з колективних ідентичностей. Метод прискіпливого читання й герменевтичний метод застосовано для виявлення ознак проблематизації раси та класу у романі Ч. Н. Едічі. Крім того, залучено також контекстуальний, пообразний, проблемно-тематичний та композиційний методи для характеристики різних рівнів твору.

Виклад основного матеріалу

Дисциплінарна влада спільноти спонукає і навіть примушує представників конкретних груп поводитися відповідно до сформованих уявлень щодо їхньої групи. Крім того, колективний досвід, на основі якого певні індивідууми об'єднані разом, часто зведений до тих історичних наративів, які не лише мали вагу для конкретної спільноти, а й вигідні та ефективні для панівних ідеологій. Критика політики колективної ідентичності як такої, що не відображає індивідуальні вподобання і переконання, а навпаки притлумлює їх на користь «загального блага» і функціонування спільноти, реалізовується головним чином через пропагування флюїдних і нестабільних самостей, які перебувають у постійному процесі формування. З цього приводу Метт Рей та Анналі Невітц пишуть: «Ідентичності продукуються певними суспільствами і залежать від історичного контексту. Подібно, як суспільні групи створюють певні фізичні об'єкти для своїх ритуалів, відносин та ідеологій, так само вони створюють ідеалізовані концепти ідентичності, що відповідають обставинам їхнього життя» (Wray & Newitz, 1997: 6).

Для сучасних чорношкірих іммігрантів примусова приналежність та прописування у колективність афро-американців викликає і спротив, і когнітивний дисонанс. Історичне минуле

нащадків колишніх рабів їм частково чуже, а частково незрозуміле. Водночас суспільство очікує від них тих же реакцій чи відчуттів, що і від афро-американців. Так, під час одного заняття в університеті, коли професорка демонструвала студентам епізоди з фільму «Коріння», слово «ніггер» було приглушене. На таке навмисне замовчування здивовано відреагувала дівчина з Кенії: *«‘Nigger’ це слово, яке є в ужитку. Люди використовують його. Це частина Америки. Воно спричинило багато болю людям і я думаю, що це образливо заглушувати його»* (Adichie, 2013: 168). Чужинка, хоч і чорношкіра, не сприймає слово, обтяжене расистським минулим, так само болісно, як афро-американці.

Особисті відчуття чорношкірих чужинців чи приналежність до іншої культури підпорядковані афро-американській колективності у Новому світі. Іфемелу після кількох років життя пише блог про те, як повинні поводитися чорношкірі в американському суспільстві, незалежно, чи вони іммігранти, чи народилися в США. Серед її порад такі: *«Якщо ви дивитесь телевизор і чуєте «расистські балачки», то маєте тут же образитися... Якщо десь трапився злочин, то благайте, щоб він не був вчинений чорношкірим. Якщо ж виявиться, що таки чорношкірим, то тримайтеся подалі від того місця тижнями, бо може статися так, що звинуватять саме вас... Якщо ви вечеряєте в ресторані, то давайте щедрі чайові. Бо інакше наступного чорношкірого клієнта обслужать погано. Офіціанти ненавидять, коли їм доводиться обслуговувати столик, де сидять чорношкірі... Якщо ви розповідаєте нечорношкірій людині про расистський випадок, який трапився з вами, то говоріть без жалю. Не скаржтеся. Пробачайте. Якщо можливо, то розповідайте жартома. І найголовніше – не сердьтеся. Чорношкірим не личить злитися через расизм»* (Adichie, 2013: 275). Ці правила і коди, які випрацьовувалися і формувалися в американському суспільстві упродовж століть, поширюються і на тих, які прибувають до країни сьогодні. Тому спочатку це викликає у них певний шок і нерозуміння, але з часом більшість згоджується з реаліями структурного расизму.

Класова стратифікація посідає важливе місце у житті іммігрантів так само, як і расова. Важливо при цьому те, що представники чорношкірої раси в США при класовому розподілі потрапляють в категорію бідних. В одному зі своїх блогів Іфемелу підсумовує розповсюджене уявлення про чорних американців як

лише бідних. *«В американській свідомості “чорношкірі” належать до тієї ж соціальної категорії, що і “бідні білі”. Тобто йдеться не про клас чорних і білих бідних, а про усіх чорних і бідних білих»* (Adichie, 2013: 205).

Мало хто вірить у те, що насправді існує клас заможних чорношкірих. Радше вони становлять виняток із правил класового розподілу. Формування уявлення про чорношкірих як убогих і знедолених відбувалося упродовж всієї історії США. Герберт Ганс коментує: «Раса стала маркером класу з перших моментів існування США. Від початку політична і культурна влада належала WASP¹... Вони і вирішили, що їхній тип білошкірості це вершина класової ієрархії. До найбіднішого класу належали корінні американці і раби» (Gans, 2005: 18). Далі дослідник зазначає, що саме раби, а згодом їхні нащадки асоціюються в колективній свідомості як представники бідного класу. Визнання змін у класовій стратифікації чорношкірих, на думку Г. Ганса, неможливе: «Не зважаючи на те, що після руху за громадянські права 1960-х років більшість афро-американців стали представниками середнього класу вони до сьогодні страждають від дискримінації, яка сильніша щодо них, аніж до інших небілих іммігрантів цього ж класу. Цей факт допомагає не лише утримувати кордон між білими і чорними, але також і перешкоджати останнім ставати на одному рівні з білими. У цьому випадку раса використовується як маркер класу і як засіб утримання чорних «на належному їм місці», іншими словами, раса забезпечує класовий розподіл і гальмує рух чорношкірих вгору» (Gans, 2005: 19 – 20). Отже, прописування чорношкірих і їхнє ув'язнення у категорії бідності має історичну тяглість. Цю ж думку висловлює Марія Шимчишин: «У контексті ж сучасної політики ідентичності історія використовується як виправдання економічної нерівності, вона (історія) легітимізує нерівність» (Шимчишин: 2017, 102). Ця ситуація описана у романі Ч. Едічі, коли до будинку багатих білих американців, де служила Іфемелу, прийшов білий американець чистити килими. Побачивши нігерійку, яка відчинила йому двері, він спочатку збентежився, а потім навіть розізлився. Адже в його уяві чорношкірі не можуть володіти таким маєтком. Тому, коли під час розмови він зрозумів, що Іфемелу така ж обслуга, як і він, то «його

¹ WASP – White Anglo-Saxon Protestant

злість зникла наче чари. Його лице скривилося. Отже, вона така ж, як і він. Світ знову став на своє місце» (Adichie, 2013: 205). Кореляцію між класом і расою у США підсумовують Метт Рей та Анналі Невітц: «Оскільки в США політичний лексикон щодо класу надзвичайно звужений, то певні расові групи використані як алегорії класу. Наприклад, традиційно чорношкірі і латинос стереотипізовані як бідні, натомість білі і азіато-американці вважаються середнім класом» (Wray & Newitz, 1997: 8). Далі дослідники стверджують, що визнання того, що бідні білі теж існують забезпечує руйнування кордону між класом та расою. Звідси їхня праця «Біле сміття» («White trash»), сконцетрована на визнанні бідного класу білошкірих, вступає в діалог із романом Ч. Н. Едічі, де розвінчується міф про приналежність чорних лише до бідного класу. Загалом, класовий розподіл сьогодні набуває нового змісту у контексті все більшого збідніння бідних і стрімкого збагачення заможних, що позначається на зникненні середнього класу як такого.

Досвід чорношкірих іммігрантів у Великій Британії теж ускладнений реаліями раси та класу. Так само, як і в США, бідні чужинці живуть у занапащених районах Лондона. Тому, коли під час одного з прийомів у багатому домі Обінзі каже, що мешкає в Ессексі, то його співрозмовниця розчаровано відвертається. Водночас багаті чорношкірі намагаються максимально відповідати вимогам класу заможних. Під час зустрічі Обінзі зі своїм співвітчизником Еменіке, якому пощастило одружитися з *«британкою, яка жила в британському будинку, ходила на британську роботу, подорожувала з британським паспортом»* (Adichie, 2013: 330), його вразила трансформація колишнього однокласника. Супер багатий Еменіке живе в приватному будинку в Іслінгтоні і його манери, смаки, мова змінені відповідно до стандартів багатого класу. Обінзі дивується тому, як Еменіке разом з іншими гостями захоплюється керамічними тарілками ручної роботи, які господарі придбали в Індії. *«Ті тарелі з незграбними краями, зроблені ремісниками, ніхто б не відважився поставити на стіл в Нігерії. Він (Обінзі – С. Ч.) ніяк не міг зрозуміти, чи Еменіке справді вірив, що річ була красива лише тому, що її зробили руками бідні люди за кордоном, чи він просто догоджав усім іншим»* (Adichie, 2013: 335). Ту саму нещирість і вихвалання Обінзі прочитує і на світлинах в кабінеті друга, який позує перед усіма відомими історичними пам'ятками. *«Обінзі уявив його (Еменіке.*

– С. Ч.), відданого і рішучого, який відвідує місця, що треба відвідати, і при цьому не роздумує про них, не про речі, що там знаходяться, а про фотографії з тих місць і про людей, які колись на ті фотографії дивитимуться. Про людей, які дізнаються, що він брав участь у цьому тріумфі» (Adichie, 2013: 332).

Раса та клас мають важливе значення для іммігрантів, бо після прибуття в нову країну вони тут же зазнають категоризації. У романі Ч. Н. Едічі наголошуються різні пріоритети щодо цих колективностей у США та Великій Британії. *«Думаю, що в цій країні (Великій Британії – С.Ч.) клас це – найголовніше. Кожен знає своє місце. Навіть люди, які не визнають класового поділу, змирилися зі своїм статусом у суспільстві, – сказав Обінзі. Білий хлопець і чорношкіра дівчина, які виростають в одному робітничому містечку, можуть дружити і раса для них це щось другорядне. Натомість в Америці для білого хлопця і чорношкірої дівчини з одного району раса найважливіше»* (Adichie, 2013: 340). Відтак, якщо у Великій Британії класовість передує расі, то в Новому світі – навпаки. Хоча структурний расизм існує і на туманному Альбіоні. Так, Еменіке ображає, коли таксист не захотів підвезти його через колір шкіри, або ж, коли в дорогому ресторані офіціантка не уважно обслуговує його.

Щодо іммігрантів, то якщо вони не чорношкірі, то шанси у них кращі в США. Саме расова приналежність ускладнює життя тих, які покинули африканські країни чи Південну Америку. Наприклад, коли британка Джеорджіна порівнює мігрантів із Мексики до США та мігрантів зі Східної Європи до Великої Британії, то зазначає, що головна відмінність між ними це – колір шкіри. На зауваження однієї з персонажів роману про те, що США лояльніше ставляться до іммігрантів, аніж європейські країни, їй відповідають: *«Так, бо в Європі держави формувалися на основі ексклюзивності, а в Америці – інклюзивності»* (Adichie, 2013: 339). Як стверджує Е. Балібар: *«Коллективності іммігрантів тривалий час потерпали від дискримінації та ксенофобії і расові стереотипи відігравали важливу роль у цьому»* (Balibar & Wallerstein, 1991: 20).

Що стосується міжрасових відносин між чоловіками і жінками, то в США вони обтяжені історичним минулим. Одна з персонажів роману зауважує: *«Європейці не такі консервативні і напружені у взаєминах як американці. У Європі білі чоловіки кажуть: “Я хочу гарячу чорношкіру жінку”. В Америці білі чоловіки думають: “Я не*

торкатимусь чорношкірої жінки, але спробую натомість Гейлі Беррі¹»» (Adichie, 2013: 396). З цим не згоджується Іфемелу. В її житті було більше білих прихильників і партнерів. Її співрозмовниця тут же знаходить пояснення: «Думаю, це через твою екзотичність – правдива африканська штучка» (Adichie, 2013: 397). Отож навіть самі чорношкірі радше згоджуються з расовими кліше, аніж оспорюють їх.

Загалом у романі ґрунтовно описано, як расові теорії продовжують функціонувати у сучасних суспільствах, а представники різних груп радше згоджуються відповідають расовим стереотипам, аніж спорювати їх. З цього приводу Етьєн Балібар у праці «Раса, нація, клас: амбівалентні ідентичності», написаній у співавторстві з Іммануелем Валлерштайном, наголошує: «Деструкція расистського комплексу відбудеться не лише за умови бунту його жертв, але й за умови зміни свідомості самих расистів, і, отже, розвалу з середини спільноти, створеної расизмом» (Balibar & Wallerstein, 1991: 18).

Наукова новизна

Роман Ч. Н. Едічі мало досліджений в українському літературознавстві. Крім того, проблематика деконструкції расової гомогенності через досвід іммігрантів не була предметом окремої наукової рефлексії ні в Україні, ні за кордоном. Залучення до теми цього дослідження останніх набутоків з галузі студій міграції та ідентичності акцентує наукову новизну осмислення роману нігерійсько-американської письменниці.

Висновки

У романі Ч. Н. Едічі «Американа» описано інтерпеляцію чорношкірих іммігрантів у афро-американську колективну ідентичність. Головна героїня роману чинить спротив цьому і намагається довести, що історичний і культурний досвід тих, які прибувають з африканських чи з південно-американських країн, відрізняється від колективного досвіду тих, які народилися у Новому світі. Дисциплінарна влада расової групи вимагає від приїжджих з інших країв відповідати уявленням і стереотипам, що склалися про цю групу. Через протест Іфемелу вербалізовано деконструювання монолітності расових категорій. Ще одним проблемним полем

¹ Гейлі Беррі – американська акторка, мати якої була біла, а батько – афро-американець.

роману є питання класової приналежності, яке в американському суспільстві тісно пов'язане із расою. Відмежування головної героїні від бідних чорношкірих заробітчан сигніфікує негомогенність класової ідентичності. Перспективним для подальшого дослідження є вивчення процесів інтеграції іммігрантів та їхнього вербування до різних суспільних категорій у романах про переміщення.

Література

- Шимчишин, М. (2017). (Ре)візії афро-американської літератури крізь призму постісторизму. Збірник наукових праць «Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах», 35, 100–105.
- Adichie, Ch. (2013). *Americanah*. New York: Random House.
- Gans, H. J. (2005). Race as class. *Contexts*, 4(4), 17–21.
- Balibar, E., Wallerstein, I. M., & Wallerstein, S. R. I. (1991). *Race, nation, class: Ambiguous identities*. Verso.
- Newitz, A., & Wray, M. (2013). *White trash: Race and class in America*. Routledge.

References

- Shymchyshyn, M. (2017). (Re)vizii afro-amerykanskoi literatury kriz pryzmu postistoryzmu. Zbirnyk naukovykh prats «Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh», 35, 100–105 (in Ukrainian).
- Adichie, Ch. (2013). *Americanah*. New York: Random House.
- Gans, H. J. (2005). Race as class. *Contexts*, 4(4), 17–21.
- Balibar, E., Wallerstein, I. M., & Wallerstein, S. R. I. (1991). *Race, nation, class: Ambiguous identities*. Verso.
- Newitz, A., & Wray, M. (2013). *White trash: Race and class in America*. Routledge.

Svitlana Chernyshova. Deconstruction of Racial Homogeneity in Ch. N. Adichie's *Americanah*. The article focuses on gender and class identity in Chimamanda Ngozi Adichie's novel *Americanah*. The author has analyzed the portrayals of Black immigrants coming to the US from various African countries. Their experience of life in the New World is complicated by the realities of racial division. Using primarily hermeneutic, as well as contextual, figurative and other methods for characterizing different levels of the work, it was possible to obtain research results.

Despite the cultural and historical differences between Blacks born in the United States and those who have immigrated there today, all of them are perceived as one homogenous collective identity. The novel describes the resistance and cognitive dissonance of newcomers who have dark skin, but who have not suffered from segregation or racism as African Americans have suffered. The realities of racial discrimination remain a bitter reality for Black immigrants. The attitude of the white dominant group towards foreigners, from Africa or South America, is based on

stereotypes not only about immigrants but also about Blacks. There is an extrapolation of stereotypes about African Americans to all people with dark skin. This, in turn, causes class stereotyping, as traditionally in American society, Blacks are assigned to the class of the poor. It has been argued that in American society race is a marker of class identity. Racial and class sensitivities affect the lives of immigrants not only in the US but also in the UK. In Ch. N. Adichie's novel the realities of race and class within these two countries are compared.

It has been concluded that categorizing people and assigning them to specific groups requires them to adhere to certain stereotypes and codes. In the analyzed novel the main characters resist collective dictatorship as such interpellation deprives them of individual choice and prevents them from expressing themselves.

Key words: racial (in)homogeneity, Ch. N. Adichie, novel *Americanah*, class affiliation, identity.

Чернишова Світлана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету, <https://orcid.org/0000-0003-0284-2001>; sveta.chernyshova@gmail.com